

ТЭНГИД ВЭ
БИБЛИОГРАФИЈА

Чанлы хатирәләр

«—Горхурам, — деди.

— Нәдән горхурсан?

— Сәни мәс'улијјәтә чәлб едә-чәкләриндән.

— Бир аз еһтијатлы јазарыг.

О, гәләми әлиндән стола гојуб деди:

— Мәним башымда нечә фикирләр олдугуну билсән, бу мәчмүәнин чыкмасына разы олмазсан.

— Нә фикирләр?

— Бу үсули-идарәјә гаршы гәлбим үсјән илә долудур. Мән гәләми сахлаја билмәјәчәјәм. Бу заман ән агыр зәрбәләр дә мәнә јох, мәним учумдан сәнә дәјәчәк...»

Һәм чошгун ингилаби мубаризә ешиг, һәм дөвз мубаризә јолдашларына сәмини гајгы һиссләри илә долу олан бу сөһбәт, халымызын ики бөјүк һадими, ики сәдагәтли оғлу—Нәриман Нәримановла Абдулла Шаиг арасында чар истибдады заманында олмашудур. Бу һәјәчанлы сөһбәт әдәбијјат вә маарифимизин ән тавазәкар вә ән мәһсулдар хадимләриндән, көркәмли әдиб вә шаиримиз Абдулла Шаигин «Хатирәләрим»* китабындан көтүрүлмүшдүр.

Хатирәләр жанры әдәбијјатын елә мараглы бир нөвүдүр ки, нә дәрин елми тәдгигләрдә, нә кеңиш әһәтәли романларда, нә тәһсилли лирик ше'рләрдә, нә голганадлы поемаларда ифадә едилә билмәјән дујғулар, дүшүнчәләр, һәғиғи һәјат һадисәләри бурада өз чанлы ифадәсини тапыр. Бу жанр һәм тарихи, һәм дә әһәтә етдији дөвр вә мүнһити, тарихи сымалары вә үмумијјәтлә, һәјат сәһнәләрини әкс етдирән бир жанр олмаг е'тибары илә бөјүк мә'на вә әһәмијјәтә маликдир. А. Шаигин «Хатирәләрим» китабы бу әдәби жанрын ән көзәл бир нүмунәси сајыла биләр.

Китабы охудугча бир-бириндән чанлы, бир-бириндән һәјәчанлы һадисәләр көз өнүндән кәлиб кечир.

Будур, дәли Күр чошуб дашмыш, нәһәнк дашлары, кәкүндән

* Абдулла Шаиг, «Хатирәләрим». Азәрбајчан Ушаг вә Кәңчләр Әдәбијјаты Нәшријјаты, 1961.

гопардыгы шах-һудагы ағачлары нәрилдәјә-нәрилдәјә сүрүкләјиб апарыр. Дәһишәтли далгалар үзәриндә бир дәјирманчы дахмасы... Ағсаггал бир гоча илә гуцағында көрпәси олан бир гадын ачы фәрјадларла имдада чағырырлар... Бир ән да кечсә, ачкөз далгалар онлары удачаг... һаһы онларын һалына јаныр, амма һеч кәс көмәјә чүр'әт етмир. Бу заман мәрд ана Килас нәнә өз икид оғлу Ризваны онларын көмәјинә кәндәрир. Ризван — ган! ган!—дәјән далгаларын гојнуна атылыр, сонра...

Сонрасыны бу мараглы китабын «Дашыгын» сәрләвһәли һиссәсиндә охујарсыныз.

Башга бир мәнзәрә:

...1918-чи ил вәтәндаш мубаризәсинин һәјәчанлы күнләри... Халг азадлыг вә сәадәт уғрунда мубаризәјә галхмышдыр... Мүртәчә гүвәләр сифи мубаризәни милли ғырғына чевирмәјә, ингилабы гардаш ганында боғмаға кәһд едирләр...

Шаир һүсејн Чавид «бәт-бәкзи ағармыш һалда, јазычы вә мүнәггид һүсејн Садыг (Сејид һүсејн—М. Р.) илә бирликдә» А. Шаигин јанындадыр. Чавид башына кәлән фәләкәти нағыл едир:

«...Март һадисәсинин икинчи күнү бир дәстә дашнак әскәри отелин гапысыны ғырыб ичәри кирдиляр вә алтмыш нәфәрдән зијада мүсафири әсир алдылар. Мән вәзијјәтин нә јердә олдугуну һисс едәрәк кетмәк истәмәдим... Лакин һаһымызы мәнбурән чыхарыб апардылар. Јолда һәр тинбашы үзәримизә јайлым аташи ачылдыгча, һаһымыз горхудан јерә сәрилир, бир-биримизә ғысылырдыг. Сонра «галхын!» әмри верилинчә, јолдашларымыздан бир чохунун гуришунлара фәда олдугуну көрүрдүк. Хуласә, алтмыш нәфәрдән јалмыз ики нәфәр галдыг...»

Китабда мүтләғијјәтин азғын сифәсини ифша едән белә тәһсилли, һәјәчанлы, ибрәтли сәһнәләр чохдур. Тәхминән һәшдәд иллик бир дөврү, һәм дә чар истибдадынын ганлы иртича иләрини, биринчи дүнја мубаризәси, вәтәндаш мубаризәси, илк Бакы коммунасы, 1920-чи илин апрел

күнләри, икинчи дүнја мубаризәси, гәһрәмән совет халгынын шанлы гәләбәси кими бөјүк һадисәләри әһәтә едән бу китаб сон дәрәчә мараглы вә гијмәтлидир.

Китабда бу мисилсиз һадисәләр фонунда А. Шаигин чәтин имтаһан вә сынагларла долу һәјәти әкс олуноур. Хүсусилә мугәлифин кечдији јарадычылыг јолу вә үмумијјәтлә, әдәбијјатымызын јарадылмасы вә инкшафы илә билаваситә әләгәдар әлағ «Илк гәдәби фәалијјәтим», «Фијүзәт», «Молла Нәсрәддин», «Ики дост» (Сабир вә Сәһһәт), «Мәһәммәд һадисини фәһиәси», «Нәриман Нәриманов», «Ики реалист јазычы» (Сүлејман Сани вә Ә. һағвердијев), «Бөјүк сәкәткар» (Ч. Чаббарлы), «Һүсејн Чавид» сәрләвһәли һиссәләр чох мараглыдыр. Бу һиссәләрдә бүтүн бу көркәмли сымалар рәсми әдәби-тәңгиди мәғаләләрдән фәрғли олараг, өз сөзләри-сөһбәтләри, өз дујғу вә дүшүнчәләри илә чанлы инсанлар кими көзләримизин өнүндән кәлиб кечирләр.

Бүтүн шәрафли һәјәти кәңч нәслик тәрбијәсинә нәср етмиш Абдулла Шаиг бу сон әсәринә дә белә бир итһаф јазмышдыр:

«КЕЧМИШИН АҒЫР, ИЗТИРАБЛЫ КҮНЛӘРИНИ КӨРМӘ-ЈӘН АЗАД ВӘ ХОШБӘХТ КӘНЧ-ЛИЈИМИЗӘ ИТҺАФ ЕДИРӘМ».

«Бу сөзләр китабын мә'на вә маһијјәтинә тамамилә ујғундур. Чүнки уста бир јазычынын кечдији һәјәт јолуну, о бөјүк чаһнашмалар дөврүнү, көһнә чар истибдады дүнјасынын јыхылыб, онун јериндә јени дүнјанын—социализм вә коммунизм дүнјасынын гурулмасы дөврүнү А. Шаиг кими нәчиб бир инсанын көзләри илә көрмәк, онун һәссас гәлби илә дујмаг хүсусән кәңчилијимиз үчүн чох бөјүк тәрбијәви әһәмијјәтә маликдир.

Ушагкәңчнәшр бу китабы нәшр етмәклә, әлбәттә, фајдалы иш көрмүшдүр. Анчаг нәдәнсә, китаб иртисарла, һәм дә лазыми изаһат верилмәдән чап едилмишдир. Аһы, китабда узун бир тарихи дөврә ауд бир чох мүрәккәб һадисәләр, тарихи адлар, тәшкиләт, јер, шәхс вә саир адлары вар ки, бунлара китабын сонунда лазыми гәдәр ајдын изаһат вермәк зәрури иди. Доғрудур, китабын сонунда әдәбијјатиүнас Камран Мәммәдовун «Хатирәләрим һағгында» мәғаләси китабын мә'на вә маһијјәтини көстәрмәк е'тибары илә фајдалыдыр, амма бу, зәрури изаһлары һеч дә гәвз етмир.

А. Шаигин «Хатирәләрим» китабы әдәбијјатымызын хәзинәсинә чох гијмәтли бир јадикардыр.

М. РЗАГУЛУЗАДӘ.